

УДК 37.013:[613:316.62]
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.4>

Я. П. Малькова

аспірантка
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка,
викладач
КЗ «Донецький обласний спеціалізований коледж спортивного профілю імені Сергія Бубки»

О. В. Дубовой

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри олімпійського та професійного спорту,
директор
Навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

В. І. Бабич

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри олімпійського та професійного спорту
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

В. О. Зайцев

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної реабілітації
Чернігівського національного технологічного університету

П. Ю. Гордієнко

викладач кафедри олімпійського та професійного спорту
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ ЧИННИКІВ, ЩО СПОНУКАЮТЬ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТОМ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті представлена основна ідея питання соціального залучення людей з обмеженими можливостями до занять адаптивним спортом. порушуються питання інклюзивного громадянського суспільства, де громадян з інвалідністю залучено до активного життя громади, вони мають рівні права з представниками інших груп населення. Наголошено, що основним пріоритетом сучасного суспільства має бути підвищення рівня соціальної адаптації та інтеграції осіб з обмеженими можливостями. Акцентовано увагу на негативній тенденції зростання кількості осіб з інвалідністю серед дітей в Україні зокрема. Розглянуті головні проблем та складнощі існування осіб з інвалідністю. Одним із шляхів досягнення толерантності, рівності та поваги до інвалідів є спорт, зокрема спорт високих досягнень. Доведено, що спорт став потужним стимулом для мобілізації резервних можливостей організму, а також для усвідомлення перспектив щодо подолання власної хвороби та повноцінного інтегрування в суспільство людей із тяжкими недугами або травмами. Визначено, що заняття спортом сприяє налагодженню соціальних контактів. Інвалідність визначається як соціальне явище. Окреслено зародження паралімпійського руху. Охарактеризовані основні фактори, що спонукають осіб з інвалідністю займатись спортом. Серед головних визначено фінансову незалежність, можливість координувати власні дії, життєву радість та задоволення, компенсацію відхилень у здоров'ї, змогу подолати хворобу, яка обмежує, та здатність гідно представляти власну державу на міжнародному рівні. Наголошено на важливості занять параолімпійським спортом для підвищення фізичної, психічної та соціальної активності. Встановлений позитивний взаємозв'язок між параолімпійським спортом та рівнем життя осіб з обмеженими можливостями. Визначено, що спортивна медицина є важливим чинником, що спонукає до занять спортом осіб з обмеженими можливостями, бо вона відповідає за запобігання, діагностику, лікування та реабілітацію осіб із медичними станами та супутніми станами, що призводять до обмежень життєдіяльності для усіх вікових груп.

Ключові слова: спорт, мотивація, спортсмени з обмеженими можливостями, інтеграція, реабілітація.

Постановка проблеми. Сучасний темп життя, соціально-економічні перетворення вимагають від сучасної молоді людини високої соціальної мобільності. Виникає нагальна потреба швидко адаптуватись до нових умов життя, спрямувати особистість до максимальної самореалізації в суспільному житті тощо [1, с. 134]. Згідно зі статистичними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), понад 1 мільярд людей мають якусь форму інвалідності, а це майже 15% населення світу. ВООЗ «здоров'я» визначає як стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб та фізичних вад. Прагнення України інтегруватись в європейський та світовий цивілізований простір сприяло розширенню прав дітей з особливими потребами. На жаль, байдужість, іноді навіть агресивність, а також відсутність розуміння та толерантності – це те, з чим приходиться стикатись дітям з інвалідністю [3, с. 192]. В Україні зберігається негативна тенденція зростання кількості осіб з інвалідністю, у тому числі серед дітей. Прикро, що більшість інвалідів – це особи, які не здатні самостійно існувати без сторонньої допомоги та допомоги держави. Історично склалося так, що люди з обмеженими можливостями були соціально неблагополучними та ізольованими, саме том виникає необхідність розв'язання проблем щодо інтеграції та функціонування людини з інвалідністю як повноцінного члена суспільства.

В Україні, як і в усьому світі, порушується питання інклюзивного громадянського суспільства, де громадян з інвалідністю залучено до активного життя громади, вони мають рівні права з представниками інших груп населення. Одним із шляхів досягнення толерантності, рівності та поваги до інвалідів є спорт, зокрема й спорт високих досягнень. Адже саме завдяки спортивним іграм люди з обмеженими можливостями можуть почуватись рівними з іншими людьми. Інвалідність – це не захворювання чи вирок, це соціальне явище. Люди з особливими можливостями є такими ж повноцінними членами суспільства, які надихають своїм прикладом багатьох, зокрема, здорових людей, особливо в спорті вищих досягнень [4, с. 222].

Мета статті – визначити чинники, що спонукають до занять спортом осіб з обмеженими можливостями.

Виклад основного матеріалу. Адаптивна фізична культура та спорт – один із найважливіших напрямів роботи з людьми, що мають інвалідність, який може забезпечити повноцінні умови для їх самореалізації та соціалізації, нормалізації психоемоційного стану, а також створити передумови для фізичної і психічної адаптації до нових умов життя [7, с. 10].

Основною метою адаптивної фізичної культури виступає максимально можливий розвиток

життєздатності людини, яка має стійкі відхилення в стані здоров'я або інвалідність, шляхом забезпечення оптимального режиму функціонування відпущених природою і тих, що залишилися в процесі життя, її тілесно-рухових характеристик і духовних сил та їх гармонізації для максимально можливої самореалізації як соціально та індивідуально значущого суб'єкта [2, с. 5].

Зокрема, потужним стимулом для мобілізації резервних можливостей організму, а також для усвідомлення людей із тяжкими недугами або травмами перспектив щодо подолання своїх хвороб та повноцінного інтегрування в суспільство став параолімпійський спорт. Він відіграє важливу соціалізувальну та інформаційну роль, привертаючи увагу громадськості до проблем інвалідності, безбар'єрного середовища, підтримки гідності, прав і благополуччя людей, що мають статус людини з інвалідністю. Гуманістичний сенс різноманітних спортивних змагань осіб з інвалідністю є безцінним, оскільки вони дають змогу таким людям «повернутися в суспільство» [7, с. 1].

Дійсно, параолімпійські ігри – це олімпійські ігри серед осіб з інвалідністю, що має всесвітнє значення як для осіб з інвалідністю та «здорового» суспільства загалом, так і для міжнародного олімпійського руху зокрема. В цьому контексті ми визначаємо адаптивний спорт як головний чинник забезпечення соціальної адаптації для досліджуваної групи людей.

Перші спроби залучення людей з обмеженими фізичними можливостями до фізичної культури та спорту були історично зафіксовані ще у 1888 р., коли в Берліні сформувався перший спортивний клуб для людей із вадами слуху [2, с. 19], а після Другої світової війни, коли Л. Гуттман займався реабілітацією англійських ветеранів, змагання використовувалися як основний засіб соціальної та фізичної реабілітації людей з обмеженими можливостями, переважно осіб з ураженнями опорно-рухового апарату. З того часу й почався бурхливий розвиток паралімпійського руху.

Ураженим військовим вдавалося, хоча б частково, повернутися до «нормального» життя, поступово ця соціальна категорія людей відокремлювалась від основного здорового суспільства. Згодом кількість військових-інвалідів зменшувалась, але загальна чисельність їх тільки зростала, у тому числі і молодого покоління.

Якщо ветеранів з інвалідністю підтримувала держава, то для інших осіб з обмеженими можливостями фінансова ситуація була вкрай гнітюча. Це було наче «гетто» для людей з обмеженими можливостями. Явна маргіналізація, що проявлялась у дискримінації та соціокультурних обмеженнях, тільки породжувала ще нижчий рівень зайнятості та фінансової спроможності серед осіб з обмеженими можливостями [11].

Як і Олімпійські, Пароалімпійські ігри стали дуже популярними. Пропорційно зростає інтерес публіки та фінансова незалежність параолімпійських спортсменів, що викликала серйозну мотивацію до занять параолімпійським спортом, а знайти роботу особам з інвалідністю дуже складно через упереджене ставлення.

Відомо, що фізична активність та заняття спортом розкривають потенційні можливості організму та сприяють розвитку фізичних якостей, фізичної працездатності. Залучення молоді з особливими потребами до системних занять фізичною культурою та спортом дають змогу компенсувати або скорегувати відхилення у здоров'ї, тим самим стати більш самостійним у самообслуговуванні, реалізації власних потреб тощо.

На жаль, у більшості молоді з особливими потребами констатується низький вихідний рівень соціальної активності [6, с. 25]. Державні програми, міжнародні конвенції та пакти сприяють більшій інтеграції осіб з обмеженими можливостями, але, на жаль, у вітчизняному суспільстві велика кількість бар'єрів, що будує суспільство стосовно осіб з інвалідністю [5, с. 6; 2, с. 111]. Серед головних, на наш погляд, незначне забезпечення доступності до соціальних приміщень, будинків, транспорту тощо. Через свою хворобу особам з інвалідністю важко переміщуватися у просторі, бо більшість суспільних місць та приміщень не пристосовані до потреб таких людей. Часто люди з обмеженими можливостями залишаються вдома і рідко виходять на вулицю. Проблема доступного і вільного переміщення змушує осіб з інвалідністю замуруватися у чотирьох стінах власного житла, що формує ту саму ізоляцію від зовнішнього світу. Тому особи з інвалідністю часто вибирають соціальні мережі, віртуальні стосунки як шлях безпечного спілкування. Не рідко ця ізоляція може викликати психічні розлади, депресію, відсутність сили волі, що породжує невпевненість у собі та власних можливостях тощо.

Для осіб із вадами характерні занижена самооцінка, високий рівень вразливості, сором'язливість, недовіра до людей, в яких відсутні вади [6, с. 14]. А заняття спортом сприяє налагодженню соціальних контактів. Часті виїзди на змагання та перебування на навчально-тренувальних зборах слугують активному спілкуванню між спортсменами, тренерами, персоналом та суспільством загалом. Є можливість наочно будувати відносини між однолітками, в тому числі з особами протилежної статі. Займаючись спортом, особи з інвалідністю зміцнюють віру в життя, мають сили на активні дії, заводять нові знайомства та нове коло спілкування. У цьому випадку спорт «переключає» увагу з хвороби на спілкування та активні дії. Особи з обмеженими можливостями знаходять

гідне місце в суспільстві, де їх поважають, підтримують та шанують.

Люди з інвалідністю, які не можуть прийняти себе та самоізолюються вдома, де все звичне, де не потрібно шукати роботу та власне місце в житті, як зазначалось раніше, обмежуються гаджетами та допомогою від держави. Сучасний світ відкриває ширші можливості для фрілансу, а активне використання інформаційних технологій – це можливий шлях до працевлаштування та фінансової незалежності. Не важливий стає формат роботи, важливо бути активним та діяти, виходити із зони комфорту та руйнувати стереотипи щодо неспроможності осіб з інвалідністю працювати у світі «здорових» людей.

Для більшості осіб цієї категорії поняття «режим» відсутнє, вони створюють власний уявний світ та плывуть за течією. А спортивне життя – це режим, який змушує спортсменів чітко його дотримуватись. У свідомості параолімпійців не формується відмови, вони долають лінощі та чітко йдуть до цілі, отримуючи радість та задоволення. Саме відчуття перемоги, активні та шануючі вигуки публіки змушують активно тренуватись переборюючи втому, задля того, щоб опинитись на почесному п'єдесталі перемоги не тільки над суперником, але й над самим собою в першу чергу.

Спорт дає змогу координувати власні дії, життєву радість та задоволення. Такі особи викликають захоплення, які опинившись у складній життєвій ситуації, не «склали руки», не прирекли себе на пусте доживання власного віку, а змогли компенсувати відхилення у здоров'ї, подолати хворобу, яка обмежує, та гідно представити власну державу на міжнародному рівні.

Складні взаємозв'язки між інвалідністю, роботою, бідністю та соціальною допомогою здебільшого обмежують доступ до роботи для людей з інвалідністю. Мала мобільність – поширена причина небажання працювати. Тому деякі люди з інвалідністю самовиключаються з ринків праці та мають низькі можливості брати активну участь у працевлаштуванні. А заняття адаптивним спортом збільшують можливість працевлаштування осіб з обмеженими можливостями, також покращують фізичну підготовленість, самооцінку та соціалізацію [10].

Згідно з дослідженням [7], з'ясовано, що одним із головних мотивів займатися спортом параолімпійці визначають матеріальні блага та поліпшення житлових умов. Наявність членства у команді збірній держави, заробітна плата та допомога з поліпшенням житлових умов є у тих спортсменів, які активно йдуть до цілі, перспективні та близькі до п'єдесталу. Фінансове заохочення є дійсно сильним мотивом для занять спортом – бути фінансово незалежним; повноцінним членом суспільства.

Спортивне життя та медицина – невіддільні частини комплексної підготовки спортсменів та параспортсменів зокрема. А для осіб з обмеженими можливостями допомога та підтримка медицини життєво необхідні, адже застосовуються під час підготовки спортсменів.

Спортивна медицина – активно-розвиваюча галузь знань, що вивчає вплив фізичної культури і спорту на здоров'я, фізичний розвиток і фізичні можливості організму, які в разі належного застосування будуть сприяти суттєвому зміцненню та підвищенню результативності відновлювання спортсменів після травм та захворювань [8, с. 7]. Вона відповідає за запобігання, діагностику, лікування та реабілітацію осіб із медичними станами та супутніми станами, що призводять до обмежень життєдіяльності для усіх вікових груп [9]. Саме додаткова допомога медицини особам з обмеженими можливостями є суттєвою мотивацією для занять параолімпійським спортом.

Висновки і пропозиції. Отже, підсумовуючи, ми визначили три основні групи чинників, що спонукають осіб з обмеженими можливостями вибрати параолімпійський спорт.

До першої групи факторів (фізичні) можна зарахувати покращення умов щодо отримання певних матеріальних благ, підвищення можливостей отримання медичної та реабілітаційної допомоги, можливість бути фінансово незалежним, відновлення або компенсування фізичних можливостей, можливість координувати власні дії, розвиток фізичних якостей та фізичної працездатності.

До другої групи (психологічні) належать отримання задоволення від перемоги, підвищення можливостей отримання відчуття радості від життя, можливість нормалізації психоемоційного стану, підвищення самооцінки.

До останньої групи (соціальної) факторів доречно зарахувати такі: більш повноцінна інтеграція в суспільство; соціальна адаптація та соціалізація; самореалізація; налагодження соціальних контактів; можливість працевлаштування; підвищення можливостей відчувати себе повноцінним членом суспільства; можливість стати більш самостійним у самообслуговуванні та реалізації власних потреб.

Перспективний напрям розвитку – дослідження рівня життя параолімпійців.

Список використаної літератури:

1. Бабич В.І., Онучак Я.С., Зубюк Л.В. Розкриття можливостей формування соціального здоров'я старших підлітків у навчальному та позанавчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. *Вісник Луганського*

національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. 2016. № 4 (31). С. 134–141.

2. Байди Л.Ю. Інвалідність та суспільство : навчально-методичний посібник / за заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової – Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова – Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. Київ, 2012. С. 216.
3. Маклькова Я., Бабич В., Гордієнко П. Сутність та зміст поняття «соціальне здоров'я юного паралімпійця». *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка.* 2020. № 34. С. 191–195. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-4-28>
4. Терентьєва Н.О. Генеза паралімпійського руху в контексті основних положень людського розвитку. *Педагогічний альманах.* 2019. № 44. С. 220–227.
5. Трояновська М.М. Адаптивна фізична культура: навч.-метод. посіб. для студентів факультетів фізичного виховання / *Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.* Чернігів, 2018. С. 104.
6. Чайковський М.Є. Правила спілкування і співпраці з абітурієнтами та студентами з особливими потребами : [методичні рекомендації для викладачів, студентів і допоміжного персоналу] / М.Є. Чайковський, В.П. Фесенко, Т.В. Матвійчук, О.В. Василенко. Хмельницький : ХІСТ, 2011. С. 22.
7. Шамич О.М. Психологія самореалізації особистості в паралімпійському спорті : автореф. дис. ... д-ра псих. наук : 19.00.01. Київ, 2020. С. 41.
8. Шахлина Л.Я.-Г. Спортивная медицина : учебник для студ. высш. учеб. заведений / Л. Я.-Г. Шахлина, Б.Г. Коган, Т.А. Терещенко [и др.] ; ред. Л.Я.-Г. Шахлина ; НУФВСУ. Киев : Наукова думка, 2016. 452 с.
9. European Physical and Rehabilitation Medicine Bodies Alliance. White Book on Physical and Rehabilitation Medicine (PRM) in Europe. Chapter 4. History of the specialty: where PRM comes from. *Eur J Phys Rehabil Med*, 2018. № 54 (2). P. 186–197. doi: 10.23736/S1973-9087.18.05147-X. PMID: 29565105
10. Lastuka A., Cottingham M. The effect of adaptive sports on employment among people with disabilities. *Disability and rehabilitation.* 2015. № 38. P. 1–7. 10.3109/09638288.2015.1059497.
11. Page SJ, O'Connor E, Peterson K. Leaving the disability ghetto: a qualitative study of factors underlying achievement motivation among athletes with disabilities. *J Sport Soc Issues*, 2001. № 25. P. 40–55.

Malkova Ya., Dubovoi O., Babych V., Zaitsev V., Hordiienko P. Determination of factors that motivate people with disabilities to play sports

The article represents the main idea of the issues of social involvement of people with disabilities in adaptive sports. Issues of inclusive civil society are raised, where citizens with disabilities are involved in the active life of the community, they have equal rights with representatives of other groups. It is emphasized that the main priority of modern society should be to increase the level of social adaptation and integration of people with disabilities. Emphasis is placed on the negative trend of increasing the number of people with disabilities among children in Ukraine and the world in particular. The main problems and difficulties of existence of persons with disabilities are considered. It is noted that the issue of inclusive civil society is raised in Ukraine, where citizens with disabilities are involved in the active life of the community. One of the ways to achieve tolerance, equality and respect for people with disabilities is sports, including high-achievement sports. It has been proven that sport has become a powerful stimulus for the mobilization of the body's reserve capacity, as well as for the awareness of people with serious illnesses or injuries of the prospects for overcoming their illnesses and full integration into society. It is determined that sports contribute to the establishment of social contacts. Disability is defined as a social phenomenon. The origin of the Paralympic movement is outlined. The main factors that motivate people with disabilities to play sports are described.

Among the main ones, it is defined, financial independence is the ability to coordinate one's own actions, life joy and satisfaction; compensate for health problems, overcome the limiting disease and the ability to represent one's own country at the international level. The importance of Paralympic sports to increase physical, mental and social activity was emphasized. A positive relationship has been established between Paralympic sports and the standard of living of people with disabilities. It is determined that Sports Medicine is an important factor that motivates people with disabilities to play sports, because it is responsible for the prevention, diagnosis, treatment and rehabilitation of people with medical conditions and concomitant conditions that lead to disability for all ages.

Key words: *sport, motivation, athletes with disabilities, integration, rehabilitation.*